

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-1.11>

Костюк В. І.,
аспірант кафедри цивільного права і процесу
Державного податкового університету
ORCID: 0009-0002-1821-7067

**СУДОВІ РІШЕННЯ У СПРАВАХ ПРО УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОД
ТА ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБУ УЧАСТІ ОДНОГО З БАТЬКІВ, ЩО ПРОЖИВАЄ
ОКРЕМО ВІД ДИТИНИ У ЇЇ ВИХОВАННІ ТА СПІЛКУВАННІ З НЕЮ,
ЇХ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗМІСТ**

**COURT DECISIONS IN CASES ON ELIMINATING OBSTACLES
AND DETERMINING THE METHOD OF PARTICIPATION OF ONE
OF THE PARENT LIVING SEPARATELY FROM THE CHILD IN HIS UPBRINGING
AND COMMUNICATION WITH HIM, THEIR CHARACTERISTICS AND CONTENT**

Статтю присвячено аналізу змісту судового рішення у справах про усунення перешкод та визначення способу участі одного з батьків, що проживає окремо у спілкуванні з дитиною та її вихованні. Опираючись на наукову літературу визначено, що судові рішення – це акт захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів особи, здійснений внаслідок індивідуального правового регулювання судом матеріальних правовідносин сторін спору з точки зору матеріального права. Наведено до яких судових рішень в плані класифікації належать рішення у вищевказаній категорії справ, а саме рішення про визнання та рішення про присудження. Опираючись на судову практику дано характеристику описової частини рішення щодо протилежної оцінки сторонами ситуації. Визначено, що поняття “перешкоди” не має відповідного роз’яснення в нормах матеріального права, а являється поняттям загальним та потребує безлічі доказів. Також вказано, що процес мотивування при ухваленні судового рішення є особливо важливим елементом рішення суду як суб’єкта. Знову ж таки, опираючись на практичну складу, описано наслідки неналежного мотивування судового рішення. Відповідно судові рішення не буде достатнім актом справедливості як для сторони, що програла, так і для сторони, що виграла, оскільки воно не повній мірі продемонструє правоту другої сторони. Встановлено, що неналежне мотивування також призводить до більшого перегляду рішення в інших судових інстанціях та лише формальним усуненням перешкод, які на практиці продовжують і вже більш аргументовано. Дано перелік формулювань у висновку суду, що містяться в резолютивній частині рішення, визначивши найбільш усталений формулювання в судовій практиці. Враховуючи зміст статті у висновках запропоновано внести зміни та доповнити певні норми сімейного законодавства України. І пропозиції щодо змісту мотивувальної частини рішення в роз’ясненні перешкод та терміну їх встановлення.

Ключові слова: права та інтереси батьків, судові рішення, виконання судового рішення, перешкоди, сімейні правовідносини, відповідальність, моральна шкода, висновок суду, зміст рішення суду.

The article is aimed at analysing the content of a court decision in cases involving removal of obstacles and determination of the manner of participation of a separated parent in communication with a child and his/her upbringing. Based on the scientific literature, the author determines that a court judgment is an act of protection of violated, unrecognised or disputed rights, freedoms and interests of a person, made as a result of individual legal regulation by a court of the material legal relations of the parties to a dispute from the point of view of substantive law. The author describes the types of court decisions in the above category of cases, namely, decisions on recognition and decisions on award. Based on the case law, the author describes the descriptive part of the judgement regarding the parties' opposite assessment of the situation. The author determines that the concept of ‘obstacles’ is not explained in the substantive law, but is a general concept which requires a lot of evidence. It is also noted that the process of reasoning when making a court decision is a particularly important element of the court's decision as a subject. Again, relying on the practical composition, the author describes the consequences of improper reasoning of a court decision. Accordingly, the court decision will not be a sufficient act of justice for both the losing and the winning party, as it will not fully demonstrate the rightness of the other party.

The author establishes that improper reasoning also leads to more frequent review of the decision in other court instances and only formal removal of obstacles, which in practice will continue and will be more reasoned. The author provides a list of wording in the court's opinion contained in the operative part of the judgment, identifying the most common wording in the court practice. Given the content of the article, the author suggests amending and supplementing certain provisions of the family law of Ukraine. The author also makes proposals

regarding the content of the reasoning part of the judgement in terms of explaining the obstacles and the time limits for their establishment.

Key words: *rights and interests of parents, court decision, execution of court decision, obstacles, family legal relations, liability, moral damage, court conclusion, content of court decision.*

Метою статті є аналіз змісту судових рішень у справах про усунення перешкод та визначення способу участі одного з батьків, що проживає окремо у спілкуванні з дитиною та її вихованні. Визначення проблематики щодо неналежного мотивування судових рішень та розкриття поняття та складових перешкод у спілкуванні та вихованні дитини.

Постановка (актуальність) проблеми. Загальновідомим фактом є те, що судові спори у справах про усунення перешкод та визначення способу участі одного з батьків, що проживає окремо у спілкуванні з дитиною та її вихованні тривають роками. Неналежне мотивування судового рішення в багатьох випадках не усуває конфлікт сторін, а тому він не закінчується розглядом справи судом першої інстанції чи взагалі судовими рішеннями. В даних справах судом залучаються для надання фахової оцінки органи опіки і піклування, що значно розширює термін розгляду справи, відповідно усунення перешкод формально відбудеться після набранням законної сили рішення. Не рідко в мотивувальній частині судового рішення є констатування факту відчуження дитини від одного з батьків, що проживає окремо, хоча даний факт є результатом протиправної поведінки одним з батьків, що проживає разом з дитиною в рамках конфлікту батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що актуальні проблеми щодо предмету сімейних правовідносин досліджують наступні науковці: І. Андронов, В. Борисова, В. Ватрас, Н. Волкова, В. Євко, А. Гаро, В. Комісаренко, Т. Курило, М. Логвінова, В. Надьон, О. Резвова, О. Сафончик, І. Скляренко, Є. Соболев, І. Чеховська, Г. Чурпіта, О. Яворська та інші. Регулювання сімейних правовідносин та захист прав та інтересів їх учасників не втрачає своєї актуальності.

Виклад основного матеріалу. Після закінчення судового розгляду в порядку передбаченому статтею 258 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПКУ) суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду. Відповідно статті 263 ЦПКУ судові рішення повинні ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим та ухвалені відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права [1].

І. Андронов досліджуючи сутність рішення суду в цивільному процесі вказав, що з точки зору процесуального права рішення суду в цивільному процесі – це ухвалений у визначеному процесуальним законом порядку судовий акт, яким

закінчується судовий розгляд та вирішується по суті цивільна справа. Також вчений наголосив, що з точки зору матеріального права рішення суду в цивільному процесі – це акт захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів особи, здійснений внаслідок індивідуального правового регулювання судом матеріальних правовідносин сторін спору, конкретизації їхніх суб'єктивних прав та обов'язків у цих правовідносинах та забезпечення можливості їх примусової реалізації [2, с. 8].

Стосовно класифікації судових рішень у справах про усунення перешкод та визначення способу участі одного з батьків, що проживає окремо у спілкуванні з дитиною та її вихованні дані рішення можна віднести до рішень про визнання та рішень про присудження. Відповідно рішення про визнання є результатом розгляду позову про визнання, у якому заявник (позивач) просить підтвердити наявності або відсутності спірного правовідношення або визнати за заявником (позивачем) відповідне право. Рішення про присудження є результатом розгляду позову про присудження, у якому заявник (позивач) просить зобов'язати (присудити) відповідача до вчинення певних дій на користь заявника (позивача). Тобто, таке рішення має містити імперативний спонукальний припис у разі задоволення заяви, який може бути виконаний примусово, у тому числі спеціально створеним державним органом за рахунок відповідача. Головною метою такого рішення є захист права шляхом відновлення порушених прав, примусового виконання обов'язків, відновлення правового становища, яке було неправомірно порушено, у тому стані, в якому воно існувало об'єктивно до судового процесу та незалежно від нього [3, с. 64].

Відтак за позивачем (один з батьків, що проживає окремо від дитини) визнаються батьківські права закріплені в статті 153 Сімейного кодексу України (далі СКУ) про безперешкодне спілкування з дитиною, статтях 151, 152 СКУ право на виховання дитини [4] та в свою чергу закріплені у статті 15 Закону України "Про охорону дитинства" коли дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів, статті 16 право дитини на контакт з батьками, іншими членами сім'ї та родичами, які проживають у різних державах [5]. Відповідно рішенням про присудження, зобов'язано одного з батьків, що проживає окремо від дитини не чинити перешкод у реалізації відповідних прав з метою відновлення правового становища, яке було неправомірно порушено. Хоча проблемним

питання в нормах матеріального права є відсутність роз'яснення щодо поняття, класифікації та переліку перешкод. Дане питання, а саме що слід вважати перешкодами виникає в процесі виконання судового рішення.

Щодо змісту рішення суду, який закріплено в статті 265 ЦПКУ, можна вказати, що у вступній частині є розповсюджені вимоги позивача такі як, усунення перешкод у вихованні та спілкуванні з дитиною, визначення способу участі батька у вихованні дитини та спілкуванні з нею та отримання інформації про стан здоров'я дитини, отримання інформації про зміну місця проживання чи перебування дитини. Дані позовні вимоги мають на меті захист прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини.

В описовій частині рішення, зазначаються процесуальні дії, зокрема отримання фахової оцінки органу опіки і піклування в порядку статті 19 СКУ, отримання фахової оцінки психолога та викладення позицій та доказів сторін. У викладення позицій сторін входить оцінка позивачем і відповідачем, відповідно батькам дитини, ситуації, що склалася. Враховуючи практичну складу даних справ, позиції сторін зазвичай мають протилежний характер. Наприклад, розглядаючи справу Корольовський районний суд міста Житомира № 296/10172/21, виявлено, що позивач (батько дитини, що проживає окремо) вказував на встановлені відповідачем (мати, що проживає разом з дитиною) перешкоди у спілкуванні з дитиною та відмови щодо зустрічей з нею, зокрема і не виконання рішенням органу опіки і піклування, де затверджено порядок побачень батька з дитиною. Відповідач з весь період часу надавала можливість йому бачитися з сином лише у визначених нею місцях та лише декілька разів, а згодом взагалі позбавила його можливості бачитися з сином, заблокувала дзвінки у мережі «Київстар». Натомість відповідач вказує, що не чинить позивачу перешкод щодо участі у вихованні їх дитини, однак ці зустрічі відбуваються переважно біля місця її проживання та тоді коли забажає відповідач, що негативно впливає на її та постійно змушує змінювати її плани у повсякденному житті. При цьому, позивач ігнорує рішення виконавчого комітету Житомирської міської ради та не завжди з'являється на побачення з дитиною у визначений час і не інформує її про неявку. З її боку не було можливості забезпечити зустрічі батька з дитиною лише з поважних причин декілька раз та з повідомленням [6].

Розглядаючи справу Личаківського районного суду м. Львова № 463/6007/22, виявлено, що позивач (батько дитини, що проживає окремо) вказував на встановлені відповідачем (мати, що проживає разом з дитиною) перешкод впродовж чотирьох років в особистому спілкуванні з дитиною та участі у її вихованні. Натомість відповідач

зазначає, що не вчиняє жодних дій для позбавлення позивача можливості побачень з сином та ніколи не вчиняла, додатково мотивуючи це тим, що позивач не вказав в чому проявляються перешкоди у спілкуванні із сином, та які саме перешкоди у спілкуванні та вихованні сина створює відповідач [7].

В категорії даних справ сторони процесу (батьки дитини) мають протилежні позиції, що зумовлено наявністю конфлікту між ними. В свою чергу поняття «перешкоди» не має роз'яснення в нормах матеріального права, а являється поняттям загальним та потребує безлічі доказів, зокрема з залученням працівників відповідних служб, які неохоче прибувають для документування вищевказаного порушення прав і інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини. Фахова оцінка психолога та органу опіки і піклування, зокрема про стан дитини, умови проживання, відношення до батьків, надається фактично на час судових процесів. Однак, у великій частині випадків не враховується стан і відношення дитини, як наслідок перешкод. Натомість залучення психолога до участі в опитуванні дитини в суді відбувається шляхом направлення суду клопотання на підставі статей 43, 74, 197 ЦПКУ.

В мотивувальній частині рішення в порядку статті 265 ЦПКУ, зазначаються фактичні обставини, докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення, мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду, норми права, які застосовував суд, та мотиви їх застосування, норми права, на які посилялися сторони, які суд не застосовував, та мотиви їх незастосування.

Аналізуючи процес мотивування в дисертації на тему судові рішення у цивільному процесі України І. Андропов вказав на так звану «підгонку» мотивування рішення, де суд може покласти в обґрунтування свого рішення лише ті доводи сторін та докази, які підтверджують таке рішення, та не приділити достатньо уваги тим, що його спростовують. Посилаючись на складні справи, в яких правове регулювання спірних правовідносин є нечітким, а усталена судова практика відсутня або є суперечливою, вчений наголосив, що такі випадки дають можливість «розгулятися» суддівському розсуду. В такому разі на рішення судді можуть вплинути як різні правові засади чи аксіоми, так і його особисті моральні принципи та переконання на кшталт «у випадку, якщо справа зачіпає права та інтереси дитини, ситуація повинна тлумачитись на користь забезпечення її найвищих інтересів», або «якщо судом достеменно встановлено факт порушення прав особи, ситуація повинна тлумачитись на користь потерпілого, оскільки порушене право повинно бути, по можливості,

відновлене». У подібних випадках дійсно можна погодитись, що тлумачення закону трішечки «підганяється» під рішення судді, однак це не є сурогатом мотивування, оскільки як остаточний висновок по суті справи, так і його мотивування відповідає внутрішньому переконанню судді [8, с. 163, 164].

Щодо належного мотивування судового рішення у судовій справі І. Складенко та Є. Соболь дійшли до висновку, що процес мотивування є особливо важливим елементом рішення суду як суб'єкта, що в процесі вирішення правового спору (конфлікту правових позицій) вирішує питання про істинність тієї чи іншої правової позиції. Метою мотивування судових рішень є демонстрація відповідності прийнятого судом рішення правовим нормам, а також їх відповідності цінностям, що лежать в основі правової системи. Як вказано вченими, що неналежно мотивоване судове рішення не буде достатнім актом справедливості як для сторони, що прогала, так і для сторони, що виграла, оскільки воно не повній мірі продемонструє правоту другої сторони. Неналежна мотивація судового рішення сама по собі ставитиме під сумнів правильність висловленої судом позиції щодо правового спору та може призвести до тривалого перегляду у вищих судових інстанціях, що ставитиме під сумнів його правосудність [9, с. 210].

З висновками вищевказаних вчених варто погодитися, тому що в даній категорії справ, окрім прав та інтересів батьків, які перебувають у конфлікті є права та інтереси дитини. Дитина виключно може бути елементом тиску на одного з батьків, що проживає окремо від дитини з моральної точки зору, тому встановлення перешкод є і порушення прав дитини, зокрема права на контакт з двома батьками.

В ході процесу мотивування, опираючись на судову практику, можна констатувати, що судом вказуються чинні норми матеріального права щодо прав одного з батьків, а саме право на участь у вихованні та право на спілкування та встановлюється факт перешкод, якщо даний факт доведено. Наслідком неналежного мотивування може бути свідоме відчуження одного з батьків, що проживає окремо від дитини, як наслідок відсутності фактичного гарантування державою його прав щодо дитини, тільки констатацією та лише формальним усуненням перешкод, які на практиці продовжуються і вже більш аргументовано. Або наслідком неналежного мотивування може бути перегляд рішення в інших судових інстанціях та позови про відшкодування моральної шкоди в порядку ч. 5 статті 159 СКУ.

У резолютивній частині рішення зазначається висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог, розподіл судо-

вих витрат, строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження. В судовій практиці мітяться усталені висновки про усунення перешкод та встановлення графіку побачень та зустрічей з дитиною. Хоча мають місце і висновки про обов'язковість отримання інформації про стан здоров'я дитини, отримання інформації про зміну місця проживання чи перебування дитини та зобов'язання не допускати протиправних дій та негативних розмов стосовно одного з батьків, що проживає окремо, що майже в повній мірі є гарантією усіх прав і інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини [10]. Щодо встановлення графіку побачень та зустрічей з дитиною, для особистого спілкування та участі у вихованні дитини, то судом вказується порядок і строк виконання рішення або надання відстрочення або розстрочення виконання рішення. В залежності від факторів відчуження дитини, наприклад з метою поступового відновлення психоемоційного зв'язку між одним з батьків і дитиною поступово збільшується час проведення зустрічей чи певний період зустрічі проводяться в присутності одного з батьків, що проживає разом з дитиною, а потім без одного з батьків, що проживає разом з дитиною.

Висновки. Враховуючи вищевикладене можна дійти висновку та запропонувати в судових рішеннях у справах про усунення перешкод та визначення способу участі одного з батьків, що проживає окремо у спілкуванні з дитиною та її виховання з метою попередження та недопущення в майбутньому домашнього насильства щодо дитини, одним з батьків, що проживає разом з дитиною та більш ефективного захисту прав та інтересів, одного з батьків, що проживає окремо від дитини, наступні дії:

1. Зазначати в мотивувальній частині вид перешкод, які можуть бути. Наприклад фізичні перешкоди – недопущення дитини до зустрічі з одним з батьків, що проживає окремо, відбирання пристрою для спілкування з дитиною або її власного мобільного телефону щоб недопустити розмови, психологічні перешкоди – негативні розмови щодо батька з метою встановити стійке небажання дитини до зустрічей чи спілкування або шляхом навіювання іншого чоловіка на роль батька, економічні перешкоди – відбирання певних речей чи іграшок з функцією їх повернення у разі штучного негативного відношення до одного з батьків, що проживає окремо або навпаки заохочення певними речами з метою штучного створення негативного відношення.

2. Зазначати з якого часу, були встановлені перешкоди і відповідно їх наслідки на дитину на час розгляду судової справи.

Дані факти можна дослідити в процесі доказування та аналізу фахової оцінки психолога з рекомендаціями щодо відновлення психоемо-

ційного зв'язку між одним з батьків, що проживає окремо з дитиною та з метою недопущення у дитини розвитку психологічних травм. Відповідно пропоную внести зміни в ч.3. ст. 157 та ч.2. ст. 159 СКУ.

З метою уточнення положень ч.3. ст. 157 СКУ та встановлення обов'язку не чинити перешкод у спілкуванні та вихованні дитини одному з батьків, що проживає окремо від дитини, пропоную внести зміни в даній частині статті 157 СКУ в наступній редакції: Той із батьків, з ким проживає дитина, **зобов'язаний не** перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини. Тобто обов'язок не чинити перешкоди буде покладений на одного з батьків, що проживає разом з дитиною від моменту встановлення режиму окремого проживання одного з батьків від дитини та недо-

пущенню впливу на дитину у разі конфлікту між батьками.

З метою більш ефективного аналізу та розгляду судом справ про усунення перешкод та визначення способу участі одного з батьків, що проживає окремо у спілкуванні з дитиною та її вихованні, доповнити частину 2 ст. 159 СКУ, беручи до уваги дослідження та деталізацію перешкод у спілкуванні і вихованні дитини, в наступній редакції: Під час вирішення спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини береться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, **ступінь і наслідки перешкод у вихованні дитини, які спричинили спір**, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами.

Список використаних джерел:

1. Цивільно процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. І. Андронов, "Сутність рішення суду в цивільному процесі". Підприємництво, господарство і право № 11 2017. С. 8. URL: <http://pgpjourn.kiev.ua/archive/2017/11/2.pdf>.
3. Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві, Київ, 2016. С. 64. URL: [https://nsj.gov.ua/files/1485510942Opinion_writing_civil_and_criminal_matters%20\(27.01.2017\).pdf](https://nsj.gov.ua/files/1485510942Opinion_writing_civil_and_criminal_matters%20(27.01.2017).pdf).
4. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
5. Закон України "Про охорону дитинства". Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
6. Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення Корольовського районного суду міста Житомира у справі № 2/296/364/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111925861>.
7. Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення Личаківського районного суду м. Львова у справі № 463/6007/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117204302>.
8. І. Андронов, дисертація "Судові рішення в цивільному процесі України" Національний університет "Одеська юридична академія" 2018. С. 163,164. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f064ba22-6dd3-4a66-9baf-1e309efa7f89/content>.
9. І. Скляренко, Є. Соболев, "Належне мотивування судового рішення в судовій справі як гарантія його правосудності". Журнал юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. Актуальні проблеми правознавства № 2 2023. С.210. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1655>.
10. Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення Дарницького районного суду м. Києва у справі № 753/21643/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89820785>. ц.